

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK MESLEĞİYLE İLGİLİ ETİK OLMAYAN DAVRANIŞLARA VE ÖĞRETMENLERİ ETİK DIŞI DAVRANIŞA YÖNELTEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN ALGILAMALARI

*Elbeyi PELİT

*Evren GÜÇER

ÖZET

Hangi alanda eğitim alırsa alsın genel veya alanıyla ilgili olarak etik değer ölçütlerinin öğrencilere verilmesi ve bu bakış açısının onlara kazandırılması, gelecekte herhangi bir sektörde işe atılacak olan öğrencilere meslekleriyle etik düşünce arasındaki bağlantıyı kurabilmelerinde ve böylelikle toplumun her kesiminde ve kurumunda yozlaşmaya gidilmeden uzun dönemde varılmak istenen amaçlara odaklanılarak önemli başarımlar kazanılmasında katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda bu araştırmada, geleceğin öğretmen adayları olarak, öğretmenlik eğitimi veren fakülteelerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin, öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin görüşlerinin ve öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları veya karşılaşmaları muhtemel bazı durumların, bir öğretmeni iş etiğine aykırı davranmaya yöneltmede ne derece etkili olduğuna ilişkin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adayları, öğretmenlik mesleğiyle ilgili ankette verilen etik dışı davranışları büyük oranda, kısmen ve/veya tamamıyla etik dışı bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmen adaylarının söz konusu bu etik algılamalarıyla bazı kişisel özellikleri (cinsiyet, sınıf) arasında da istatistiksel açıdan bazı anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Yine öğretmen adayları, öğretmenleri etik dışı davranışa iten-itebilecek ankette verilen faktörlerin büyük bir çoğunluğunu, öğretmenleri etik dışı davranışa itmede etkili ve/veya çok etkili bulduklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Etik, meslek etiği, öğretmenlik ve etik.

THE PERCEPTION OF TEACHER CANDIDATES CONCERNING UNETHICAL
BEHAVIOURS ABOUT TEACHING PROFESSION AND FACTORS INCLING
TEACHERS UNETHICAL BEHAVIOUR
ABSTRACT

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi (Arş.Gör.)

In every field of study giving ethical values to students generally or specific to their field of study will help them to link their professions to the ethical consideration. Therefore this point of view will contribute the students to reach the objectives through their working life without causing degeneration in every part of the society in long term. The aim of this study is to determine the effects of various situations inclining teachers to behave unethical that can be occurred during their professional lives of the teachers and the comments of the teacher candidates studying in the education faculties, on unethical behaviours about the teacher's profession. According to the results of the study; the teacher candidates commonly stated that the unethical expressions in the questionnaire are partly or completely unethical. Furthermore they stated that these factors are effective to behave unethically. More over it had been found out that there is significant statistical differences between the teacher candidates ethical perceptions and the demographic (gender, section) variables.

Key Words: Ethics, professional ethics, teacher and ethics.

GİRİŞ

İyi, kötü, doğru ve yanlış gibi kavramları inceleyen, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlayabileceğimiz etiğin özünde doğru ve yanlış ölçütleri yatmaktadır. Söz konusu bu doğru ve yanlış ölçütler şüphesiz ki tüm mesleklerle ilişkin uygulamalarda gündeme gelmektedir. Günümüzde diğer mesleklerde olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de, meslek etiğine uygun davranışlar gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Her meslek grubunun gerektirdiği bilgi, beceri ve kişisel özellikler doğal olarak kendi alanıyla ilgili öğretmenlik mesleğinde de gereklidir. Öğretmenlik mesleğini yürüten bir kişi, diğer meslek gruplarında görülen değer yargılarında çelişkiye düşme, kurullarla ve kararlarla anlaşamama gibi çeşitli durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bütün bunların yanı sıra öğretmenler, üstlendikleri sorumlulukları ve mesleki görevlerini yerine getirirken çeşitli sebepler veya baskılar sonucu, etik kurullarla çelişkiye düştükleri, hatta çeşitli problemlerle karşılaştıkları durumlar da söz konusu olabilmektedir. İşte bu noktada meslek mensubunun, etik açıdan ortaya çıkan bu problemlerini gidermede, mesleğin gerektirdiği etik olgusu ve ona uygun davranışlar göstermesi oldukça önemli, hassas ve üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğretmenlik mesleği açısından etik kavramını, genel olarak öğrenciler, toplum ve diğer meslektaşları ile olan ilişkilerde vb. gibi alanlarda uyulması gereken kurulların ve yapılan görevin gerektirdiği sorumlulukların yerine getirilmesi olarak ifade etmekle birlikte, eğitim kurumlarında etik ilkelere uygun karar vermenin, toplumsal yapı, kurumsal yapı, kurum kültürü ve değerler, kurumsal ilişkiler, sosyal baskılar, kanunlar ve hükümet düzenlemeleri, kurumun etik kodları, fırsatlar, kişisel standartlar ile örgütsel gereksinimler arasındaki gerilim, bireylerin değerleri, bireylerin kendi çıkarları ile başkalarının çıkarlarını dengeleme gereksinimi, kurum politikaları gibi faktörlerden etkilendiği muhakkaktır.

Öğretmenlerin özellikle meslek sahalarına giren tüm konularda (öğrencilerle-meslektaşlarla ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar vb.) etik ilkeler çerçevesinde hareket etme sorumluluğu toplumun eğitilmiş tabakasını oluşturan bu meslek mensuplarına bu konuda daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Kaldı ki bir eğitim işgöreni olarak öğretmenler, bu konuda yapılacak gerek eğitim, gerekse yayın vb. çalışmaların bile temellerinin atılmasında öncü rolü üsteleneceklerdir ya da üstlenmeleri beklenmektedir. Fakat topluma örnek olma beklentisinin sorumluluğunu da üzerlerinde taşıyan kişiler olarak öğretmenlerin söz konusu bu olguya (etik) ilişkin ilkeleri, kendi meslekleriyle ilgili faaliyetlerde ne kadar uyguladıklarının da bilinmesi, bu kişiler tarafından bu alana ilişkin yapılacak çalışmaların gerek saygınlığını gerekse çalışmanın yapıldığı alandaki kişiler tarafından özümşenerek davranışa geçirilmesini etkileyecektir. Bu bağlamda çalışmada, ilk olarak etik kavramı, kapsamı, etik sistem ve ilkeler, meslek etiği, eğitim-öğretmenlik mesleğinin etik boyutuna ilişkin literatürden elde edilen bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen bu bilgiler doğrultusunda, öğretmenlerin gerçekleştirdikleri çeşitli faaliyetlerle (öğrencilerle ilişkiler, meslektaşlarla ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar) ilgili ve öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları veya karşılaşmaları muhtemel çeşitli durumların (üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumu, okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı, etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi vb. gibi) bir öğretmeni iş etiğine aykırı davranmaya yöneltmede, ne derece etkili olduğuna ilişkin, öğretmen adayları görüşlerinin alınması kapsamında, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya yer verilmiştir.

1. ETİK KAVRAMI – KAPSAMI – AHLAKLA İLİŞKİSİ – ETİK İLKELERİ VE SİSTEMLERİ

Yunanca'da "karakter" anlamına gelen "ethos" sözcüğünden türetilen "etik" kavramı, ideal ve soyut olana işaret ederek, ahlak kurallarının ve değerlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Aydın, 2002 :5). Etik, felsefenin bir dalı olarak düşünüldüğünde kökleri 2500 yıl öncesine kadar uzanmaktadır (Bricley, Smith ve Zimmerman, 2002). Aristo etiği, insanın günlük hayatında yararlı olacak davranışların keşfi olarak tanımlamıştır (Daly ve Mattilla, 2000). Daha geniş bir tanımlamayla etik; yarar, iyi, kötü, doğru ve yanlış gibi kavramları inceleyen, bireysel ve grupsal davranış ilişkilerinde neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ahlaki ilkeler, değerler ve standartlar sistemidir (Hatcher, 2004:358).

Gerek günlük yaşamda gerekse yazılı bazı kaynaklarda ahlak ve etik kavramlarının birbirinin yerine kullanmasına karşın, ahlak ve etik kavramları arasında belirgin bazı farklılıkların olduğu ilgili yazında üzerinde durulan hususlardandır. Etik genel olarak bakıldığında ahlakla, dinle, inançla, gelenek ve göreneklerle, kültürle ve bazen de kanun ve düzenlemelerle bağlantısı kurulmaya çalışılan karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aras, 2001). Akarsu (1984) ahlakı, belirli bir dönemde, belirli insan topluluklarınca benimsenmiş olan,

bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen töre ve davranış kuralları ve ilkeler toplamı olarak tanımlamakta, etiği ise ahlak bilimi olarak ele almaktadır.

Ahlak huy, mizaç, yaratılış anlamına gelen “hulk” sözcüğünün çoğulu olup, insanlararası ilişkilerde uyulması gereken tinsel ilke ve kuralları içerir (Cevizci, 2002:1-5). Patzig'e göre, dile yerleşen kullanımına göre ahlak sözcüğü, ahlaki normları, değer yargılarını ve kurumları tanımlamakta, etik sözcüğü ise, bir sorun alanı olarak felsefenin ahlak alanını inceleme konusu yapmaktadır (Bolat, 2006:18). Benzer şekilde, etik ve ahlak kavramlarının birbirlerine çok yakın kavramlar olduklarını vurgulayan Pieper (1999), aynı zamanda söz konusu bu kavramların arasında belirgin farkların olduğunu ve bu yönüyle etik kavramının, doğrudan doğruya ahlak kavramıyla değil, “ahlak felsefesi”yle eş anlamlı olarak kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

Ahlak, kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler ve aynı zamanda geniş tabanlı ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin yazılı olmayan standartları da içermektedir. Etik kuralların ise, açık ve belirli bir alana ilişkin (siyaset etiği, tıp etiği, eğitim etiği vb.) yazılı kuralları içermesi beklenir. Bu ilkeler kişilere göre değil, evrensel kabul gören kavramlara göre geliştirilirler. Bu kapsamda birçok etik sorun, aynı zamanda ahlaki sorun olarak da kabul edilmektedir (Lambarton ve Minor, 1995: 326). Tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, etik ve ahlak kavramları birbirleriyle özdeş kavramlar değildirler. Ancak Türkçe kullanımında, ahlak kavramının, aynı zamanda etik kavramını da içeren (ahlak bilgisi, ahlak felsefesi) yönü bulunduğu göz ardı edilememesi gerekmektedir (Bolat, 2006:18). Nitekim etik kavramı bu çalışmada, bu bakış açısıyla ele alınmıştır.

DeGeorge (1999) etiği; normatif etik, tanımlayıcı etik ve meta etik olmak üzere üçlü gruba ayırmaktadır. Bu üç etik türünü ise kendi içinde özel ve genel etik adı altında bölümlendirmektedir. Normatif etik, ahlak sisteminin temel değerleri ve temel ilkelerin haklılığı, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi üzerinde dururken, tanımlayıcı etiğin konusu; insanların, kültürlerin ve toplumların ahlaksallığını tanımlamak ve bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Meta etik ise, ahlakın nedenselliğini analiz etmektedir. Özel ve genel etik ayırımında ise, özel etik belirli konulardaki sorunların çözümünde odaklaşırken, genel etik daha kapsamlı konulardaki insan çabalarının ahlaki boyutunu açıklamaktadır.

Konuyla ilgili yazın incelendiğinde, bugüne kadar değişik bilim adamları, farklı alanların etik boyutlarıyla ilgili bir çok model ortaya koymuşlardır. Bu modellerden bazıları; Kohlberg'in (1969) “Bilişsel Ahlak Gelişim Modeli”, Ferrel ve Gresham'ın (1985) “Olasılık Modeli”, Hunt ve Vitell'in (1986) “Pazarlama Etiği Genel Teorisi”, “Sentez Modeli”, “Erdem Etiği Modeli (1990)”, Thomas Jones'in (1991) “Olaya Dayalı Modeli”, “Sosyal İlişki Modeli (1999)” vb. olarak sıralanabilir (Jones, 1991: 366-395; Williams ve Murpy,1990: 19-29; Ferrell ve diğ, 1989:55-65;

Velioğlu, 2003: 277). Söz konusu bu modellerin her biri, çeşitli alanlara ilişkin etik bakımdan önem taşıyan hususları incelemektedir. Diğer taraftan, ilgili literatürde etik ilke ve kuramlarına ilişkin, çeşitli yaklaşımlar olmakla birlikte, genel olarak etik kuramlarını; bir eylemin sonuçlarıyla ilgilenen kuramlar (teleolojik kuramlar), tek kural kuramları (deontolojik kuramlar), birçok kuralı içeren kuramlar (teleolojik ve deontolojik kuramların karması), faydacılık kuramları, kişisel haklarla ilgili kuramlar, hakkaniyet kuramları şeklinde gruplandırmak mümkündür (Tsalikis ve Fritzsche,1989:696). Etik sorunların, tartışmalı ve belirsiz durumlarda daha çok ortaya çıkması da, etik ilkelerinin hangi esaslara dayalı olması gerektiği sorununu vurgulamaktadır. Söz konusu bu farklılıklara rağmen etik ilkelerin geliştirilmesinde genellikle temel alınan yaklaşımlar; hakkaniyet ilkesi, insan hakları ilkesi, faydacılık ilkesi ve bireysellik ilkesidir (Lamberton ve Minor, 1995: 328).

Etik sistemleriyle ilgili ise dörtlü bir sınıflandırmadan söz etmek mümkündür. Söz konusu bu sınıflandırmada yer alan her bir sistemin, farklı bir etik sistemini temsil ettiğini belirten Hitt (1990), bu sistemleri; amaçlanan sonuç etiği (yararcı etik), kural (ödev) etiği, toplumsal sözleşme etiği (aydınlanma etiği) ve kişisel etik şeklinde sınıflamaktadır. Tablo 1'de bu söz konusu etik sistemlerinin temsilcileri ve tanımları yer almaktadır.

Tablo 1. Etik Sistemler

ETİK SİSTEM	TEMSİLCİSİ	TANIMI
Amaçlanan Sonuç Etiği	John Stuart Mill (1806-1873)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, amaçlanan sonuçları tarafından belirlenir.
Kural Etiği	Immanuel Kant (1724-1804)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, standartlar ve yasalar tarafından belirlenir.
Toplumsal Sözleşme Etiği	Jean Jack Rousseau (1712-1778)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, belli bir toplumun normları ve gelenekleri tarafından belirlenir.
Kişisel Etik	Martin Buber (1878-1965)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, kişinin vicdanı tarafından belirlenir.

Kaynak: İnayet Pehlivan, A. Yönetmelik ve Örgütsel Etik, PegemA Yayıncılık, 3. Basım, Ankara, 2002:21

2. MESLEK ETİĞİ – EĞİTİM VE ÖĞRETMENLİKTE ETİK

Meslek kavramına ilişkin ilgili literatürde üzerinde durulan ortak tanımlardan birisi, bir kimsenin geçimini sağlamak, kendini gerçekleştirmek vb. gibi nedenlerle sürekli olarak yaptığı iş, tuttuğu yol, ekol, uğraş alanı olduğudur (Yıldız,2001:38). Bununla birlikte bir uğraşının meslek olarak nitelendirilebilmesi için temel bazı şartları taşıması gerektiği üzerinde durulan konular; karmaşık ve sürekli gelişen bir bilgi yapısını içermesi, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümünde mesleki yargıların kullanılması ve kamu yararına hizmet edecek mesleki

bir sorumluk anlayışına sahip olması gibi hususlardır (Marşap,1996:119). Meslek etiğinin en ayırt edici özelliklerinden bir tanesi de, mesleği yerine getirirken kusurların, özellikle meslek çevresinde yer alan kişilerden belirgin bir şekilde tepki görmesidir (Aydın, 2002:75).

Uygulamada farklı meslek gruplarına bakıldığında, her meslek grubu kendisiyle ilgili mesleki davranış kurallarını kendisi geliştirmektedir. Karar verme aşamasında neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğunun belirlenmesine meslek etiği ilkeleri yardımcı olmaktadır ki, günümüzde mesleklere ilişkin geliştirilen mesleki etik kodları yaygınlaşma eğilimindedir. Günümüzde mesleklerarası farklılıkların olmasına rağmen meslek etiği ile ilgili olarak belirlenen kurallar genel olarak şu şekildedir (Akdoğan, 2003:309):

- Meslek mensubunun yasaların öngördüğü düzeyin üzerinde bir davranışta bulunmaları ve bu seviyeyi her zaman korumaları gerekmektedir.
- Belirlenecek etik kurallar dürüst davranmaya ve kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakmaya yönelik olmalıdır.
- Meslek grupları belirlenen etik standartlara ters düşecek olan tüm davranışları yasaklamalı ve buna yönelik cezai müeyyide uygulamalıdır.

Her mesleğin kendine özgü bir takım gereklikleri ve nitelikleri olduğu açıktır. Burada dikkate alınması gereken husus, her meslekle ilgili, mesleği icra edenler tarafından bu gereklikler ve niteliklerin bilinmesi gerekliliğidir. Bu konu, özellikle söz konusu mesleği icra edenler ya da icra etmeyi düşünenlerle o mesleğe ait gereklikler arasındaki uyum derecesinin belirlenmesi açısından da önemlidir. Çünkü meslek etiği her şeyden önce, o mesleği sürdürenlerin mesleğin gerektirdiği nitelik ve özelliklere ne derecede sahip olup olmadığıyla yakından ilgilidir (Tortak, 2001:84).

Meslek etiği açısından mesleğin gerektirdiği niteliklere sahip olma yanında yapılan işi benimseme, o işte en iyi olmaya çalışma ve meslek onuruna sahip çıkmanın gerekliliği de önemli bir konudur. Diğer taraftan meslek sahibi olmanın o kişiye sağladığı bir çok prestijden de söz etmek olasıdır (Arslan,2001:74). Meslek etiği bakımından bir davranışın etik dışı bir davranış olup olmadığına dair aşağıda verilen soruların meslek mensubu tarafından yanıtlanması, söz konusu davranışın etik olup olmadığı konusunda ilgili kişiye genel bir izlenim sunabilir (Otlu,1999:128):

- Yaptığım şey, doğru, adil ve yasal mıdır?
- Bu benim kendi işim olsaydı aynıını yapar mıydım?
- Bu yaptıklarımı rahat bir şekilde eşimle, arkadaş veya en yakınımındaki kişilerle paylaşabilir miyim?
- Bu davranışlarımla kimler, nasıl haksız yere zarar görebilir?

- Bu davranışım ortaya çıktığında mesleki saygınlığım, itibarım bundan nasıl etkilenir?
- Bu davranışı başka bir meslektaşım yapmış olsaydı, bunu nasıl karşılardım?

Günümüzde özellikle iş hayatında etik konusu, önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith, 1995:85). Etik konusunun artan önemi, diğer tüm meslek dallarında olduğu gibi bir eğitim işgöreni olarak öğretmenin icra ettiği öğretmenlik mesleği için de geçerlidir. Eğitim, genel olarak "bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istedik davranışları kazandırma süreci" olarak tanımlanmaktadır (Karslı, 2003:10). Söz konusu bu tanımda, bireylere istedik davranışların kazandırılmasından söz edilmekle birlikte, bireylere kazandırılacak bu istedik davranışların kime göre istedik olacağı doğal olarak etik tartışmayı da gündeme getirmektedir (Aydın, 2003:135).

Eğitimcilik kendine has özellikleriyle profesyonel düzeydeki hizmetleri içeren bir meslek alanıdır ve bu mesleğin kalitesi, bireyleri ve toplumu doğrudan etkilediği için, bu alandaki kalitenin sağlanması, mesleği yürüten kişilere, bu mesleğe uygun olarak etik davranış ölçütlerine göre davranma sorumluluğunu yüklemektedir. Bu sorumluluklar, eğitimin amaçlarına ulaşmada izlenecek yöntemlerin belirlenmesi, öğrencilerle, velilerle, içinde yaşanılan toplumla, meslektaşlarla ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar vb. gibi bir çok konuda gündeme gelebilmektedir. Eğitim sektörü ile ilgili sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan, akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren bir uğraş alanı olarak tanımlanan (Alkan ve Hacıoğlu, 1997) ve "1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu"nda özel bir ihtisas mesleği olarak belirtilen öğretmenliğin (Gündüz, 2003:40), uygulayıcısı olan öğretmenlerden ise, bu uygulamaları sırasında bir takım etik davranış ölçütlerini göz önüne almaları gerektiği, konuyla ilgili araştırmacıların üzerinde durdukları hususlardandır. Diğer taraftan, öğretmenlik mesleği kendine has bir takım özellikleriyle, diğer tüm meslek gruplarından ayrılmaktadır. Bu özelliklerinden en önemlisi, öğretmenliğin diğer tüm mesleklerin öğreticisi olmasıdır. Öğretmenlik mesleği bu yönüyle, tüm toplumlarda saygı gören, yüksek statü atfedilen kutsal konumdadır ve bu mesleği sürdüren kişilerin de, yukarıda belirtilen sorumluluklar kapsamında, tüm uygulamalarında etik ölçütlere uyma gerekliliği daha da önemli hale gelmektedir.

Konuyla ilgili olarak öğrenci öğretmen ilişkilerinin öğrenciler tarafından algılanmasına yönelik olarak Ei ve Bowen (2002)'in yapmış oldukları bir araştırmada, öğrenci-öğretmen arasındaki beş farklı ilişkinin 3' ü (romantik ilişkiler, ayrımcılık, iş dışı yalnız ilişkiler) öğrenciler tarafından uygun bulunmazken, 2 tanesi (iş ilişkileri ve işe yönelik grupsal ilişkiler) ise uygun bulunmuştur. Esasında bu gibi araştırmalar, öğretmenlik mesleğinin icrasında hangi davranışların etik olup-olmadığıyla ve mesleğe ilişkin etik ilkelerin belirlenmesinde ipuçları vermektedir.

Dünyadaki uygulamaları dikkate alındığında eğitim işgöreni olarak öğretmenlerin, etik ilkeler çerçevesinde yetiştirilmesi, hizmet öncesi eğitimi de kapsayıcı bir süreç içermektedir. Bu bağlamda öğretmenlere daha mesleğe başlamadan üstlenecekleri görevle birlikte yüklendikleri etik sorumlulukları ve yerine getirmeleri beklenen etik ilkeleri de içeren “öğretmen antları” mevcuttur (Aydın, 2002: 137). Fakat sadece gelenek haline gelmiş ve mesleğe giriş öncesi ezberletilmekten öteye geçemeyen söz konusu bu antlar yeterince içselleştirilemediği veya öğretmen adayı, eğitim gördüğü süre içerisinde mesleğiyle ilgili söz konusu bu etik ilkeleri içerikleriyle birlikte tam olarak algılayamadığı veya ona iyi aktarılamadığı için uygulamada farklılıklar olabilmektedir. Bundan dolayı ülkelerin eğitim sisteminde yürürlükte bulunan yasaların yanı sıra, uyulması gereken etik ilkelerin geniş çaplı olarak belirlenmesi ve bu etik ilkelerin ihlal edilmesi durumunda yaptırımların uygulanması söz konusu bu kurumlarda etik dışı davranışa yönelme sorununu önemli ölçüde önleyecek girişimlerden olacaktır. “ABD Okul İşletme Görevlileri Derneği”, “Amerikan Personel Yöneticileri Derneği” ve “Ulusal Kadın Eğitim Yöneticileri Konseyi” tarafından geliştirilen bazı etik kodlarını öğretmenlik mesleğinin etik boyutuyla ilgili olarak ele almak mümkündür. Söz konusu konseyin geliştirmiş olduğu etik kodlar şöyledir:

Aynı kapsamda New York Eyaleti kendi bölgelerindeki öğretmenler için etik ilkeler belirlemiştir. Söz konusu ilkeler, öğretmenlerin, öğrencilerin entelektüel, fiziksel, duygusal, sosyal potansiyellerini geliştirmelerini, öğrenme ortamının yaratmakta ki sorumluluklarını, diğer meslektaşlar ile ve öğrenci velileri ile işbirliği içinde bulunmalarını ve kendilerini geliştirmelerini kapsamaktadır (New York State Education Department, 2005). Aynı şekilde Yeni Zelanda’da öğretmenlere yönelik olarak belirlenen etik kuralları öğrencilere karşı, ailelere karşı, topluma karşı ve kendi mesleklerine karşı olan sorumlulu-

Tablo 2. ABD, Okul İşletme Görevlileri Derneği, Amerikan Personel Yöneticileri Derneği ve Ulusal Kadın Eğitim Yöneticileri Konseyi Tarafından Geliştirilen Bazı Etik Kodlar

Bütün karar ve eylemlerinde öğrencilerin iyiliğini temel değer olarak kabul ederler.	Eğitim kurulunun eğitim politikaları ile yönetsel kural ve düzenlemelerini uygularlar.
Mesleki sorumluluklarını doğruluk ve dürüstlikle yerine getirirler.	Eğitim amaçları ile tutarlı olmayan yasa, siyasa ve düzenlemelerin düzeltilmesi için uygun önlemlerin alınmasının yollarını ararlar
Bütün bireylerin yurttaşlık ve insan haklarını gerektirdiği gibi korur ve destekler.	Yalnızca uygun kurumlardan alınmış akademik derece veya mesleki gelişme sağlamanın yollarını ararlar.
Bölge, eyalet ve ulusal yasalara uygun davranır ve doğrudan ya da dolaylı olarak devleti yıkıcı ve bozucu örgütlere katılmaz ve desteklemezler.	Politik, toplumsal, ekonomik veya diğer tür kazançlar sağlamak için mesleki konularını kullanmaktan kaçınırlar.
Mesleki etkililiklerini artırmak için sürekli araştırma yaparlar ve mesleki gelişme sağlamanın	

yollarını ararlar.

Kaynak: Pehlivan, İ. (1998). Yönetmelik Mesleki Örgütsel Etik, Pegem A, Ankara.

luları kapsamında 4 grupta ele alınmaktadır(New Zelands Teacher Council, 2005). Ülkemizde ise öğretmenlik mesleğiyle ilgili olarak genel etik ilkeler, yasa ve yönetmeliklerde; toplumun etik kurallarına millî, manevî ve kültürel değerlere uymaları gibi genel ifadelerle yerini bulmaktadır. Oysa bir mesleğe ilişkin etik ilke ve standartlarının belirlenerek gerekirse çeşitli yaptırımların uygulanması mesleğin uzun vadede gerek kişisel gerekse toplumsal fayda açısından sürdürülmesine ve ondan beklenen verimin alınmasına katkı sağlayacaktır. Dahası ileride bu mesleği yürütecek olan öğrenciler üzerinde mesleğin etik boyutuna ilişkin çalışmalara da ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hangi alanda eğitim alırsa alsın genel veya alanıyla ilgili olarak etik değer ölçütlerinin öğrencilere verilmesi ve bu bakış açısının onlara kazandırılması, gelecekte herhangi bir sektörde işe atılacak olan öğrencilere meslekleriyle, etik düşünce arasındaki bağlantıyı kurabilmelerinde ve böylelikle toplumun her kesiminde ve kurumunda yozlaşmaya gidilmeden uzun dönemde varılmak istenen amaçlara odaklanılarak önemli başarımlar kazanılmasında büyük katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda, bu araştırmanın temel amacı öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirleyebilmektir. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada şu alt amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

1. Öğretmen adaylarının, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirlemek.
2. Öğretmen adaylarının, öğretmenin diğer meslektaşlarıyla olan ilişkilerinde etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirlemek.
3. Öğretmen adaylarının, öğretmenlik göreviyle ilgili sorumluluklarda etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirlemek.
4. Öğretmen adaylarının, çeşitli kişisel değişkenlerine göre (geldiği yerleşim birimi, cinsiyet, anne-babanın eğitim durumu vb.) etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığını test etmek.
5. Öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları veya karşılaşmaları muhtemel çeşitli durumların (üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumu, okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı, etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşlarının fazla yaptırım görmemesi vb. gibi) bir öğretmeni iş etiğine aykırı davranmaya yöneltmede ne derece etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerini belirleyebilmek.

Bu çalışmanın, eğitim kurumlarında görev yapacak kişileri kapsamı ve bu kurumların insan merkezli ve hizmet üretilen kurumlar olması dolayısıyla, öğretmenlerin alanıyla ilgili bilgi ve becerileri kadar iyi-kötü, doğru-yanlış ve gerçek hakkındaki algılarının hangi yönde olduğunun ortaya konulması, geleceğe yönelik etik ilke ve standartların, verilecek olan -verilmesi gereken- etik eğitiminin içeriğinin oluşturulmasına da önemli ölçüde ışık tutacaktır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

3.2.1. Veri Toplama Yöntemi

Öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılarını ve öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları veya karşılaşmaları muhtemel çeşitli durumların (üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumu, okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı, etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi vb. gibi) bir öğretmeni iş etiğine aykırı davranmaya yöneltmede ne derece etkili olduğuna ilişkin görüşlerinin alınmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Söz konusu anketin öğretmenlik mesleğiyle ilgili (öğrencilerle ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar, meslektaşlarla ilişkiler) etik olmayan davranışlara ilişkin kısmı konuyla ilgili yapılmış araştırmalar (Engle ve Smith, 1990; Shenan,1994; Aydın, 2002; Ei ve Bowen, 2002), geliştirilmiş ölçekler taranarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Oluşturulan anket, özellikle içsel ve dışsal geçerlilik açısından hedef kitle olarak alınan öğretmen adayları grubuna uygulanmadan önce ön uygulamayla hedef kitle ile benzer özellikler taşıyan 50 öğretmen adayına 10.05.2005 – 20.05.2005 tarihleri arasında uygulanmıştır. Ön uygulamayla elde edilen veriler faktör analizine tabi tutulmuş ve gerek anketin güvenilirlik düzeyinde bir düşüş yaratması gerekse faktör yüklerinin düşük olması nedeniyle 4 ifade ankettan çıkarılmıştır. Böylelikle öğretmen adaylarının yukarıda belirtilen alanlarda etik dışı davranışlarını belirlemeye yönelik oluşturulan 38 ifade, ön uygulamadan elde edilen veriler doğrultusundaki söz konusu bu analizden sonra 34 ifadeye düşürülmüştür. Daha sonra 34 ifadeyi içeren anket, hedef kitleye uygulanarak tekrar güvenilirlik analizine tabi tutulmuş ve güvenilirlik katsayısı -anketin bu bölümü için- Cronbach Alpha=0,93 olarak gerçekleşmiştir.

Öğretmen adaylarına uygulanan anketin, öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları veya karşılaşmaları muhtemel çeşitli durumların (üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumu, okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı, etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi vb. gibi) bir öğretmeni iş etiğine aykırı davranmaya yöneltmede ne derece etkili olduğuna ilişkin bölümü, yine konuyla ilgili literatür taranarak ve araştırmacılar tarafından 10 ifade biçiminde oluşturulmuştur. Anketin bu bölümünün güvenilirlik düzeyinin tespiti için güvenilirlik analizi de yapılmış ve güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha=0,87 olarak hesaplanmıştır.

Güvenirlilik analizi, herhangi bir konuda örnekleme oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin (yargı, önerme soru vb.), kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla kullanılır. Ölçme aracını oluşturan ifadelerin birbirleriyle tutarlılık gösterip göstermediği, aralarındaki ilişkinin (korelasyonun) ölçülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Güvenirlilik katsayısı 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenirlilik artar (Ural ve Kılıç, 2005:258). Bu bağlamda, bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anketin her iki bölümü için hesaplanan güvenirlilik düzeylerinin tatmin edici düzeyde yüksek olduğu söylenebilir (Sekeran, 2000).

3.2.2. Evren

Araştırmanın hedef kitesini Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde eğitim görmekte olan tüm 1. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Hedef kitle olarak 1. ve 4. sınıfta eğitim-öğretim görmekte olan öğretmen aday gruplarının seçilmesindeki amaç ise öğretmen adaylarının bazı kişisel değişkenlerine göre (geldiği yerleşim birimi, cinsiyet, annesinin eğitim durumu vb.) etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığının test edilmesinde 1. ve 4. sınıf değişkenlerine göre de bir karşılaştırma yapılacak olmasından kaynaklanmaktadır.

İlgili kayıtlardan elde edilen bilgilere göre 2004–2005 bahar dönemi itibarı ile Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde öğretmenlik eğitimi verilen 4 farklı bölümde (konaklama işletmeciliği öğretmenliği, seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği öğretmenliği, muhasebe finansman öğretmenliği, büro yönetimi öğretmenliği) toplam 750 1. ve 4. sınıf (355 1. sınıf öğrencisi ve 395' de 4. sınıf öğrencisi) öğrenci mevcudu vardır. Hedef kitlenin tümüne tam sayım yoluyla ulaşma olanağı bulunduğundan araştırmada örneklem alınma yoluna gidilmemiş ve son şekli verilen anket, hedef kitleye ilgili öğretmen adaylarının dönem sonu sınav tarihleri olan 23.05.2005 – 03.06.2005 tarihleri arasında uygulanmıştır. Tam sayım yoluyla tüm birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanan anketlerde % 93,2 (699 = 1.sınıf: 351; 4.sınıf: 348) oranında geri dönüşüm sağlanmış, fakat 69 anket çeşitli nedenlerle değerlendirme dışı bırakılmış ve sonuçta toplam 630 (birinci sınıf 321, dördüncü sınıf 309) anket değerlendirmeye alınmıştır. Evrenin tamamı göz önüne alındığında bu oran oldukça yüksek temsil düzeyi sağlayan bir oran olarak kabul edilebilir.

3.2.3. Veri Çözümleme Yöntemi

Analize tabi tutulan anketler, öğretmenlerin kişisel özelliklerine ilişkin bilgileri yüzde frekans yöntemi kullanılarak çözümlenmiş, öğretmenlerin etik algılamalarıyla ilgili ankette verilen her bir boyuta (öğrencilerle ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar, meslektaşlarla ilişkiler) ilişkin ifadelerle ilgili görüşlerinin de yüzde, frekans ve aritmetik ortalamaları da hesaplanarak tablo halinde sunulmuştur. İlgili ifadelerle ilişkin standart sapmalar da her ifadeye ilişkin verilmiştir. Yine öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları veya karşılaşmaları muhtemel

çeşitli durumların (üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumu, okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı, etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi vb. gibi); bir öğretmeni iş etiğine aykırı davranmaya yöneltmede ne derece etkili olduğuna ilişkin, öğretmen adaylarının görüşlerinin yüzde, frekans ve aritmetik ortalamaları da hesaplanarak tablo halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik dışı davranışlara ilişkin algılamalarıyla ilgili olarak cinsiyet ve devam etmekte oldukları sınıf grupları için verilen boyutlarla ilgili etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığı **t testi**; yaş, ikametgah, babanın ve annenin eğitim durumu kişisel değişkenlerine ilişkin etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığı ise **Anova testi** ile analiz edilmiş ve araştırmanın amacına uygun bir şekilde yorumlanmıştır. Söz konusu bu analizler SPSS 12.0 For Windows Programı kullanılarak yapılmıştır.

3.3. Araştırma İle İlgili Bulgular ve Değerlendirmeler

3.3.1. Ankete Katılan Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Ankete Katılan Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine İlişkin Yüzde ve Frekans Dağılımları

Kişisel Bilgiler (N=630)		f	%
Cinsiyet	Bayan	283	44,9
	Bay	347	55,1
Sınıf	1	321	51,0
	4	309	49,0
İkametgah	Köy	86	13,7
	İlçe Merkezi	186	29,5
	Şehir Merkezi	358	56,8
Babanın Eğitim Durumu	İlkokul	304	48,3
	Ortaokul	98	15,6
	Lise	126	20,0
	Üniversite	78	12,4
	Okur Yazar Değil	24	3,8
Annenin Eğitim Durumu	İlkokul	404	64,1
	Ortaokul	74	11,7
	Lise	71	11,3
	Üniversite	25	4,0
	Okur Yazar Değil	56	8,9

Tablo 3'de ankete cevap veren öğretmen adaylarının kişisel özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre öğretmen adaylarının %44,9'u bayan %55,1'i ise baydır. Öğretmen adaylarının %51'i 1. sınıfta olup %49'u 4 sınıfta yani mezun olma aşamasında bulun-

maktadırlar. Öğretmen adaylarının %13'si köy, %29,5'i ilçe merkezi %29,5'i ise il merkezinde ikamet etmektedirler. Ankete cevap veren öğretmen adaylarının babalarının ve annelerinin almış oldukları eğitime bir göz atıldığında esasında bu durum bize ülkemizdeki eğitim durumunu ortaya koyacak ipuçları vermektedir. Nitekim tablo incelendiğinde öğretmen adaylarının büyük oranı (baba;%64,1, anne; %48,3) ilkokul mezunu iken küçümsenmeyecek bir oranı (%12,7) da okuyamaz değildir.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Etik Dersi Alma Durumlarına İlişkin Görüşleri

		f	%
Öğrenim Hayatı Boyunca Etik Başlığı Altında Ders Alındı mı?	Evet	152	24.1
	Hayır	478	75.9
	Toplam	630	100
Alınmışsa Nerede?	Üniversitede	10	6,5
	Bir Seminerde	64	42,1
	Diğer (Orta öğretim vb.)	78	51,4
	Toplam	152	100
Genel veya Mesleğin Etik İlkeleri İle İlgili Üniversitede Bir Dersin Alınmasını İsteme Durumu:	Evet	536	85.1
	Hayır	94	14.9
	Toplam	630	100

Tablo 4'e göre öğretmen adaylarının yalnızca %24,1'i öğrenim hayatı boyunca herhangi bir etik eğitimi aldığını belirtirken, öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu (%75,9) öğrenim hayatı boyunca etik eğitimi almadığını belirtmişlerdir.

Ankete katılan ve öğrenim hayatı boyunca etik eğitimi aldığını belirten 152 öğretmen adayının söz konusu bu etik eğitimi % 6,5'i üniversitede, % 51,4'ü diğer (orta öğretim vb.) ve % 42,1'i da bir seminerde aldığını belirtmişlerdir ki, bu oran içerisinde üniversitenin payının yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Oysa mesleğe ilişkin temel bilgilerin verildiği bir kurum olarak üniversitelerin, etik eğitimine gereken önemi vermeleri gerekmektedir.

Öğretmen adaylarına yöneltilen "genel veya mesleğinizin etik ilkeleri ile ilgili üniversitede bir ders almak ister misiniz?" sorusuna ankete cevap veren öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu (%85,1) "evet" cevabını vermişlerdir ki yine bu hususun, ilgili birimlerce dikkate alınması gerekmektedir.

3.3.2. Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Algılamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Öğrencilerle, Meslektaşlarla ve Görevle İlgili Sorumluluklara İlişkin Etik Algılamalarının Yüzde, Frekans Dağılımları, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İfadeler	Tamamıyla Etik (5)		Kısmen Etik (4)		Kararsızım (3)		Kısmen Etik Dışı (2)		Tamamıyla Etik Dışı (1)		Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
Öğrencilerle ilişkiler	1. Not karşılığında maddi çıkar sağlamak.	12	1,9	15	2,4	16	2,5	37	5,9	550	87,3	,78	4,7
	2. Derslerine girilmeyen öğrencilerle flört etmek.	9	1,4	21	3,3	34	5,4	64	10,2	502	79,7	,84	4,6
	3. Bireysel işler için öğrencileri kullanmak.	6	1,0	11	1,7	33	5,2	148	23,5	432	68,6	,75	4,6
	4. Derslerine girilen öğrencilerle flört etmek	11	1,7	10	1,6	27	4,3	42	6,7	540	85,7	,77	4,7
	5. Akraba veya tanıdık öğrencilere ayrıcalıklı muamele etmek.	8	1,3	10	1,6	34	5,4	87	13,8	491	77,9	,76	4,7
	6. Derslerine girilmeyen akraba veya tanıdık öğrencilerin ders geçmelerinde meslektaşlarından kolaylık sağlamalarını istemek.	10	1,6	14	2,2	29	4,6	84	13,3	493	78,3	,80	4,6
	7. Kendi ideolojik görüşleri doğrultusunda öğrenciyi yönlendirmeye çalışmak.	13	2,1	32	5,1	54	8,6	112	17,8	419	66,5	,98	4,4
	8. Derslerine girilen öğrencilere ders harici para karşılığında özel ders verebileceğini söylemek (talep etmek).	17	2,7	45	7,1	73	11,6	178	28,3	317	50,3	1,06	4,2
	9. Okul dışındaki hareketlerini tasvip etmediği herhangi bir öğrenciyi sınıf ortamında deşifre etmek.	6	1,0	30	4,8	42	6,7	105	16,7	447	71,0	,89	4,5
	10. Öğrencinin bazı burs ve diğer kaynaklardan ya da avantajlardan yararlanmalarını ırk, din, cinsiyet, engellilik, ulusal köken ya da medeni durumu yüzünden engellemek.	6	1,0	13	2,1	29	4,6	60	9,5	522	82,9	,73	4,7
	11. Öğrencilere fiziksel ceza vermek.	8	1,3	25	4,0	51	8,1	134	21,3	412	65,4	,9	4,5
Öğretmenlik Mesleği (Görevle İlgili Sorumluluklar)	12. Çalışma saatleri içerisinde kişisel işlerle ilgilenmek.	8	1,3	20	3,2	48	7,6	166	26,3	388	61,6	,86	4,4
	13. İşe gelmemek için gerçeğe aykırı mazeret bildiriminde bulunmak.	6	1,0	17	2,7	33	5,2	128	20,3	446	70,8	,79	4,6
	14. Okulun fiziksel kaynaklarını (malzeme, araç-gereç vb.) kişisel amaçlar için kullanmak.	6	1,0	20	3,2	36	5,7	163	25,9	405	64,3	,82	4,5
	15. Geçerli mazeret dışında iş saatlerini ihlal etmek (Öğle tatilini uzatma, geç gelme, erken ayrılma)	5	,8	12	1,9	31	4,9	146	23,2	436	69,2	,74	4,6
	16. Kayıtlar üzerinde değişiklik yapmak veya meslektaşlarını buna yöneltmek.	4	,6	12	1,9	23	3,7	66	10,5	525	83,3	,68	4,7

	17. Öğrencisine ait gizli tutulması gereken bilgileri-sırları (maddi durum, özel bir hastalık vb..) diğer öğrenciler önünde açıklamada bir sakınca görmemek.	4	,6	14	2,2	18	2,9	54	8,6	540	85,7	,67	4,8
	18. Okula alkol alarak veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanılarak gelmek.	4	,6	11	1,7	18	2,9	50	7,9	547	86,8	,64	4,8
	19. Okula ait parayı kişisel işler için kullanmak.	3	,5	9	1,4	19	3,0	60	9,5	539	85,6	,61	4,8
	20. Yıllık ve/veya günlük planlarda belirtilen konuların öğrencilere aktarılmasında, olanak olduğu halde öğrencilerin konuyu daha iyi anlamalarını sağlayacak materyalleri (tepegöz, projeksiyon vb...) fazla iş yükü getirir diye kullanmaktan kaçınmak.	3	,5	16	2,5	34	5,4	158	25,1	419	66,5	,75	4,5
	21. Sınıfta argo terim kullanmaktan çekinmemek.	4	,6	15	2,4	30	4,8	109	17,3	472	74,9	,74	4,6
	22. İçinde yaşadığı toplumun kültürel değerleriyle alay edencesine beyanlarda bulunmak.	5	,8	10	1,6	19	3,0	77	12,2	519	82,4	,67	4,7
	23. Öğrencinin velisinden, öğrencinin ders geçmesi karşılığında bireysel veya kurumsal çıkar sağlayıcı herhangi bir şey talep etmek. (Veli olanaklarını kişisel çıkar için kullanmak)	5	,8	12	1,9	20	3,2	53	8,4	540	85,7	,67	4,8
	24. Okul veya kendi adına velilere herhangi bir şey satma girişiminde bulunmak.	5	,8	13	2,1	32	5,1	121	19,2	459	72,9	,75	4,6
Meslektaşlarla ilişkiler	25. Kendi yaptığı bir hatayı meslektaşlarına yüklemeye çalışmak.	3	,5	15	2,4	17	2,7	67	10,6	528	83,8	,67	4,7
	26. Herhangi bir meslektaşı hakkında sınıfta olumsuz açıklamalarda bulunmak.	3	,5	8	1,3	31	4,9	75	11,9	513	81,4	,66	4,7
	27. Meslektaşları ile ilgili gizli bilgi-belgeleri yasal veya mesleki amaçlarla gerekli olmadığı halde açıklamak	4	,6	12	1,9	25	4,0	61	9,7	528	83,8	,68	4,7
	28. Meslektaşlarıyla ilişkilerinde ideolojik-partizan vb. gibi nedenlerle araya mesafe koymaya çalışmak	13	2,1	38	6,0	45	7,1	157	24,9	377	59,8	,99	4,3
	29. Meslektaşlarının mesleki kararlarını etkilemek için zorlayıcı araçlar kullanmak	6	1,0	11	1,7	23	3,7	94	14,9	496	78,7	,71	4,7
	30. Meslektaşlarıyla ilişkilerinde cinsiyet ayrımı gözetmek	8	1,3	17	2,7	39	6,2	98	15,6	468	74,3	,83	4,6
	31. Meslektaşlarına karşı konuşmalarında devamlı suretle üstünlük sağlamaya çalışmak	8	1,3	22	3,5	28	4,4	149	23,7	423	67,1	,84	4,5
	32. Herhangi bir meslektaşı hakkında başka bir meslektaşına olumsuz yargı-açıklamalarda bulunmak.	4	,6	15	2,4	33	5,2	100	15,9	478	75,9	,75	4,6
	33. Meslektaşının başarısını kendine mal etmek	1	,2	11	1,7	25	4,0	87	13,8	506	80,3	,64	4,7
	34. Okul yönetimine meslektaşı hakkında devamlı olarak olumsuz görüşlerde bulunmak	5	,8	8	1,3	21	3,3	83	13,2	513	81,4	,66	4,7

Tablo 5'de ankete cevap veren öğretmen adaylarının öğrencilerle, meslektaşlarla ve görevle ilgili sorumluluklarla ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarının yüzde, frekans dağılımları, aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde görüleceği üzere, öğretmen adayları söz konusu tüm alanlardaki etik dışı uygulamaları genelde onaylamamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle öğretmen adaylarının cevapları (her ifadeye ilişkin verilen aritmetik ortalamalardan da anlaşılacağı üzere) "kısmen etik dışı" ve/veya "tamamıyla etik dışı" seçeneklerinde yoğunlaşmaktadır.

Tabloda dikkat çeken bir başka husus ise, öğrencilerle ilişkiler boyutundaki "derslerine girilen öğrencilere ders harici para karşılığında özel ders verebileceğini belirtmek" ifadesinin aritmetik ortalamasının diğer etik dışı davranışlara ilişkin ifadelerle göre daha düşük olduğudur.

Yukarıdaki bu bulgu, esasında öğretmenlerin içerisinde buldukları maddi olanaklara ilişkin tatmin düzeyinin düşük olmasının, ankete katılan öğretmen adayları tarafından bilinmesinden kaynaklandığını düşündürse de, söz konusu bu durum aslında kişilerin etik ilkelere aykırı da olsa yaptıkları-yapılan işi (etik dışı düşünce veya davranışı içerse de) ussallaştırmalarına neden olabilecektir.

3.3.2.1. Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Algılamalarının Kişisel Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Üniversite öğrencilerinin iş etiği konusundaki tutumlarına ilişkin literatür incelendiğinde, yapılan çalışmalarda, belli değişkenlerin öğrencilerin iş etiği algılamalarına etkileri incelenmiştir. Söz konusu bu değişkenler içerisinde, cinsiyet, devam edilmekte olunan sınıf ve bölüm gibi değişkenler önde gelmektedir. Örneğin, ABD'de yürütülen bir çalışmada, cinsiyet ve kayıtlı olunan sınıfın öğrencilerin iş etiğine ilişkin algı ve tutumlarına olan etkileri ölçülmeye çalışılmış ve son sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre iş yaşamı hakkında daha olumsuz görüşler taşıdıkları ve kız öğrencilerin iş etiğine uygun davranışlara ilişkin daha olumlu tutum içinde oldukları gibi sonuçlar ortaya konmuştur (Luthar, DiBattista ve Gautschi, 1997).

Benzer şekilde, cinsiyetin lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin iş ahlakına ilişkin tutumları üzerinde etkisini inceleyen bir çalışmada, kız öğrencilerin büyük çaplı sosyal konuları kapsayan davranışlar açısından etik standartları daha yüksek bulunmasına karşın, örgütsel politikalarla ilgili veya kanuna aykırı olan davranışların değerlendirilmesi açısından kız ve erkek öğrenciler arasında herhangi bir farklılık gözlemlenmemiştir (Smith ve Oakley, 1997).

Bu çalışmada, söz konusu bu değişkenlerle öğretmenlik eğitimi alan öğrencilerin, öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamaları karşılaştırılarak, mev-

cut durumun Türkiye açısından ne derece geçerli olduğu sınınmıştır. Yine bu değişkenlere ilave olarak, öğrencilerin, öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarının, öğrencinin ikametgâh yeri, ananesinin ve babasının eğitim durumuna göre değişip değişmediği de incelemeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda, araştırmanın bu bölümde, yukarıda belirtilen değişkenler ile, öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarının karşılaştırılması, geliştirilen bir takım istatistikî hipotezler kapsamında test edilmiştir.

İlk olarak, öğretmen adaylarının, cinsiyetlerine göre etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığı, aşağıdaki istatistikî hipotez aracılığıyla, t testi kullanılarak analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 5'de verilmiştir.

H0: Öğretmen adaylarının, öğrencilerle ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar ve meslektaşlarla ilişkiler kapsamındaki etik algılamaları cinsiyetlerine göre farklılıklar göstermemektedir.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan t- Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	f	Ort.	s.s.	t	p
Öğrencilerle İlişkiler	Bayan	283	4,52	0,52	2,603	0,009
	Bay	347	4,51	0,59		
Görevle İlgili Sorumluluklar	Bayan	283	4,71	0,46	2,728	0,007
	Bay	347	4,59	0,57		
Meslektaşlarla İlişkiler	Bayan	283	4,68	0,52	1,637	0,102
	Bay	347	4,61	0,54		

Tablo 6'daki sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile öğrencilerle ilişkiler ($p < 0,05$) ve görevle ilgili sorumluluklar ($p < 0,05$) boyutları arasında 0.05 anlamlılık düzeyinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumda, H0 hipotezi reddedilmiştir. İlgili değişkenlere ilişkin hesaplanan aritmetik ortalamalardan da anlaşılacağı üzere, bayan öğretmen adaylarının gerek öğrencilerle ilişkiler boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları (4,52) gerekse görevle ilgili sorumluluklar boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları (4,71) bay öğretmen adaylarına (4,51 ve 4,59) oranla daha hassastır. Nitekim bu husus, yukarıda belirtilen ve Luthar, DiBattista ve Gautschi, (1997)'nin ABD'de cinsiyetin üniversite öğrencilerinin etik algılamalarındaki etkisini ortaya koymaya yönelik yürütmüş oldukları araştırma sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Diğer taraftan, bay ve bayan öğretmen adaylarının meslektaşlarla ilişkiler boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları arasında ise istatistikî açıdan, herhangi bir anlamlı

farklılık ($p>0,05$) olmadığı tabloda göze çarpan hususlardan olup, bu durumda H_0 hipotezi red edilememiştir.

Öğretmen adaylarının, devam etmekte oldukları sınıflarına göre etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığı ise, aşağıdaki istatistikî hipotez doğrultusunda t testi kullanılarak analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

H₀: Öğretmen adaylarının, öğrencilerle ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar ve meslektaşlarla ilişkiler kapsamındaki etik algılamaları cinsiyetlerine göre farklılıklar göstermemektedir.

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının Devam Etmekte Oldukları Sınıflara Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan t Testi Sonuçları

Boyutlar	Sınıf	f	Ort.	s.s.	t	p
Öğrencilerle ilişkiler	1	321	4,59	0,63	-3,366	0,001
	4	309	4,64	0,47		
Görevle İlgili Sorumluluklar	1	321	4,63	0,57	-1,049	0,295
	4	309	4,67	0,48		
Meslektaşlarla ilişkiler	1	321	4,63	0,55	-0,486	-0,486
	4	329	4,65	0,51		

Tablo 7'deki sonuçlara göre araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sınıfları ile meslektaşlarla ilişkiler ($p>0,05$) ve görevle ilgili sorumluluklar ($p>0,05$) boyutlarıyla ilgili olarak etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmezken, diğer bir anlatımla, H_0 red edilemezken, öğrencilerle ilişkiler boyutunda 1. ve 4. sınıfta olan öğretmen adaylarının etik algılamaları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılık ($p<0,05$) bulunmuş, yani H_0 red edilmiştir. Buna göre öğrencilerle ilişkiler boyutunda 4. sınıf öğrencilerinin etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları (4,64), 1. sınıfta bulunan öğretmen adaylarına göre (4,59) daha hassastır.

Bu bulguya ilişkin, eğitimin insanı geliştireceği varsayımından hareketle, 4 yıl boyunca alınan eğitimin öğrencilerin etik ilke ve standartlarında bir gelişme meydana getirdiği şeklinde bir yorum getirmek mümkündür. Buna karşın, özellikle aynı araştırmanın birinci sınıftaki öğretmen adaylarının mezun olma aşamasına yani dördüncü sınıfa geldiklerinde tekrarlanması, yapılmış olan bu yoruma ilişkin daha sağlıklı kanıt ortaya koyması bakımından yararlı olacaktır.

Öğretmen adaylarının etik algılamalarının ikametgâh yerlerine göre, annenin eğitim durumuna göre, babanın eğitim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan anova testi sonuçlarında, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili; öğrencilerle ilişkiler, görevle

ilgili sorumluluklar ve meslektaşlarla ilişkiler alanlarıyla ilgili etik dışı uygulamalara ilişkin algılamalarında, 0,05 anlamlılık düzeyinde **herhangi bir farklılık bulunmadığı** tespit edilmiştir. Diğer bir anlatımla, söz konusu değişkenlere ilişkin hesaplanan p değerleri, hepsi için 0,05'den büyük olduğundan H0 hipotezleri red edilememiştir.

3.3.3. Öğretmen Adaylarının Öğretmenleri Etik Dışı Davranışa Yönelten Faktörlerle İlgili Algılamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 8'de bir öğretmeni etik dışı davranışa itebilecek hususlara ilişkin öğretmen adaylarının algılamalarının yüzde, frekans ve aritmetik ortalamaları verilmiştir. Buna göre, "üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumunun" öğretmen adaylarının %15,6'sı öğretmenleri etik dışı davranışa yöneltmede hiç etkili olmadığını belirtmişken, %10,3'ü etkili olmadığını, %31,3'ü etkili olduğunu ve %26,2'si de çok etkili olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının %16,7'si ise bu hususta fikri olmadıklarını belirtmişlerdir.

"Maddi gereksinimlerin karşılanamaması" hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının; %8,9'u hiç etkili değil, %18,7'si etkili değil, %34,4'ü etkili ve %20,8'i de çok etkili olduğunu belirtmişlerdir.

"İş ile ilgili faaliyetlerdeki gereksinimlerin karşılanamaması (çalışma ortamı, fiziki olanaklar vb.)" hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının %11,1'i hiç etkili değil, %18,3'ü etkili değil, %15,2'si fikrim yok, %37,8'i etkili ve %17,6'sı da çok etkili cevabını vermişlerdir.

Tablo 8. Öğretmen Adaylarının Öğretmenleri Etik Dışı Davranışa İten-İtebilecek Faktörlere İlişkin Algılamalarının Yüzde, Frekans Dağılımları, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Hiç Etkili Değil (1)		Etkili Değil (2)		Fikrim Yok (3)		Etkili (4)		Çok Etkili (5)		Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Üstlerin etik dışı davranışa karşı kayıtsız tutumu.	98	15,6	65	10,3	105	16,7	197	31,3	165	26,2	3,4	1,38
Maddi gereksinimlerin karşılanamaması.	56	8,9	118	18,7	108	17,1	217	34,4	131	20,8	3,4	1,25
İş ile ilgili faaliyetlerdeki gereksinimlerin karşılanamaması (çalışma ortamı, fiziki olanaklar vb.).	70	11,1	115	18,3	96	15,2	238	37,8	111	17,6	3,3	1,27
Yasal düzenlemelerin	62	9,8	85	13,5	107	17,0	213	33,8	163	25,9	3,5	1,27

eksikliği.												
Okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı.	103	16,3	111	17,6	127	20,2	195	31,0	94	14,9	3,1	1.31
Etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi.	47	7,5	78	12,4	108	17,1	229	36,3	168	26,7	3,6	1.21
Meslektaşların iş etiğine aykırı davranış göstermeleri	78	12,4	95	15,1	97	15,4	234	37,1	126	20,0	3,4	1.3
Eğitim sistemine ilişkin en üst düzeyde (MEB) yapılan düzenlemelerin etik konularını fazla kapsamaması (dikkate almaması).	63	10,0	79	12,5	123	19,5	210	33,3	155	24,6	3,5	1.26
Öğretmenin içinde yaşadığı toplumun etik yapısının giderek bozulması.	55	8,7	74	11,7	81	12,9	259	41,1	161	25,6	3,6	1.2
Öğretmen yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında meslek etiği ile ilgili yeterli derecede eğitimin verilmeyişi.	67	10,6	61	9,7	99	15,7	222	35,2	181	28,7	3,6	1.3

Yasal düzenlemelerin eksikliği hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının, % 9,8'i hiç etkili değil, %13,5'i etkili değil, %33,8'i etkili ve %25,9'u çok etkili olduğuna ilişkin görüş belirtmişlerdir.

"Okullarda yazılı iş etiği kurallar listesinin olmayışı" hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının %16,3'ü hiç etkili değil, %17,6'sı etkili değil, %31'i etkili ve %14,9'u çok etkili olduğu cevabını vermiş ve öğretmen adaylarının %20,2'si bu hususa ilişkin fikrim yok seçeneğini işaretlemişlerdir.

"Etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi" hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının yaklaşık yarısından fazlası etkili (%36,3) ve-veya çok etkili (%26,7) olduğunu belirtmişlerdir.

"Meslektaşların iş etiğine aykırı davranış göstermeleri" hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının %12,4'ü hiç etkili değil, %15,1'i etkili değil, %37,1'i etkili ve %20'si çok etkili olduğunu belirtmiş ve %15,4'ü de fikri olmadığını belirtmişlerdir.

"Eğitim sistemine ilişkin en üst düzeyde (MEB) yapılan düzenlemelerin etik konularını fazla kapsamaması (dikkate almaması)" hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının önemli bir çoğunluğu etkili (%33,3) ve-veya çok etkili (%24,6) bulmuşlardır.

“Öğretmenin içinde yaşadığı toplumun etik yapısının giderek bozulması” hususunun, bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin, öğretmen adaylarının görüşlerinin önemli bir çoğunluğunun, “etkili” (%41,1) ve-veya “çok etkili” (%25,6) seçeneklerinde yoğunlaşması, öğretmenin, içerisinde yaşadığı toplumdan önemli ölçüde etkilendiğini-etkilenebileceğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bir eğitim önderi olarak öğretmenler, söz konusu bu topluma kendi davranışlarıyla örnek olmak ve toplumu da bu standartlara çekmeye ilişkin çaba gösterme bilincinde olmaları gerekmektedir. Aksi taktirde yapılan yanlış davranışın ussallaştırması gündeme gelir ki, bu da gerek birey gerek toplum bazında önemli ölçüde sorunlara yol açacaktır. “Öğretmen yetiştiren Yükseköğretim kurumlarında meslek etiği ile ilgili yeteri derecede eğitimin verilmeyişi” hususunun bir öğretmeni etik dışı davranışa itmede ne kadar etkili olduğuna ilişkin öğretmen adaylarının algılamaları incelendiğin de yukarıdaki sonuçlarla benzer sonuçların elde edildiği görülecektir.

Öğretmen adaylarının öğretmenleri etik dışı davranışa iten-itebilecek yukarıda verilen faktörlere ilişkin algılamalarından da anlaşılacağı üzere, öğretmen adayları, tabloda verilen söz konusu faktörlerin büyük bir bölümü için etik dışı davranış itmede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle “yasal düzenlemelerin eksikliği”, “etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi”, “eğitim sistemine ilişkin en üst düzeyde (MEB) yapılan düzenlemelerin etik konularını fazla kapsamaması (dikkate almaması)”, “öğretmenin içinde yaşadığı toplumun etik yapısının giderek bozulması”, “öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında meslek etiği ile ilgili yeteri derecede eğitimin verilmeyişi” gibi faktörlerin aritmetik ortalamalarından da anlaşılacağı üzere, öğretmen adayları, öğretmenleri etik dışı davranışa yöneltmede daha çok etkili olduğunu belirtmişlerdir ki, bu faktörlere dikkat edilecek olunursa genelde birey olarak öğretmen davranışından ziyade konuya ilişkin toplumsal, örgütsel ve yönetsel sorunlar olduğu göze çarpmaktadır.

SONUÇ

Neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ahlaki ilkeler, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlanan etiğin gerek iş yaşamında gerekse günlük yaşantıdaki yeri tartışılmayacak kadar büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu bu önem, ilgilenenin ve ilgilenilenin insan olduğu eğitim kurumlarında daha da ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarının tespitine yönelik yapılan bu çalışmada, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışları tasvip etmemekle birlikte çalışmanın önemli sonuçlarından birisi “derslerine girilen öğrencilere ders harici para karşılığında özel ders verebileceğini belirtmek” ifadesinin aritmetik ortalamasının diğer etik dışı davranışlara ilişkin ifadelerle göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Öğretmenlik mesleği gibi insan yetiştiren önemli bir meslek çalışanlarının, içerisinde buldukları ekonomik sıkıntıları, söz konusu bu davranışın diğer davranışlara oranla daha az etik dışı algılamalarına neden olarak gösterebilir. Fakat durumun böyle olması, kişilerin etik dışı davranışlar sergilemelerini veya mesleki açıdan etik olarak kabul edilmeyen-edilemeyecek bir davranışı meşru kılmamaktadır. Aksi taktirde bu durum, yapılan yanlış davranışı ussallaştırmaktan başka bir şey değildir ki, özellikle eğitim süreci boyunca alana ve mesleğe ilişkin bilgilerin yanı sıra, bu hususa ilişkin de yeterince eğitim verilmesine özen gösterilmelidir.

Öğretmen adaylarının etik algılamalarının cinsiyetlerine göre karşılaştırılmasında bayan öğretmen adaylarının gerek öğrencilerle ilişkiler boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları gerekse görevle ilgili sorumluluklar boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları, bay öğretmen adaylarına oranla daha hassas düzeyde olması, bir ayırım gözetilmeksizin etik ilke ve standartların evrensel ölçütlerde uygulama gerektirdiği hususuna biraz aykırı bir sonuç olarak algılanabileceğinden, etik ilke ve standartlarının evrensel düzeyde hiçbir ayırma yer vermeyecek düzeyde uygulanma çabası göz önüne alınarak bu konudaki eğitimlere (özellikle etik eğitime) ağırlık verilmelidir.

Öğretmen adaylarının etik algılamalarının devam etmekte oldukları sınıflara göre karşılaştırılmasında öğrencilerle ilişkiler boyutunda 1. ve 4. sınıfta olan öğretmen adaylarının etik algılamaları arasında farklılık çıkması, başka bir anlatımla öğrencilerle ilişkiler boyutunda 4. sınıf öğrencilerinin etik dışı uygulamalara ilişkin algılamalarının, 1. sınıfta bulunan öğretmen adaylarına göre daha hassas olması, 4 yıl boyunca alınan eğitimin öğrencilerin etik ilke ve standartlarında da bir gelişme meydana getirdiği; yani eğitimin insanı geliştireceği görüşünü güçlendirmekle birlikte, özellikle aynı araştırmanın birinci sınıftaki öğretmen adaylarının mezun olma aşamasına yani dördüncü sınıfa geldiklerinde söz konusu bu gruba tekrar yapılması, bu yoruma ilişkin daha sağlıklı kanıt ortaya koymasından avantaj sağlayacaktır.

Araştırmadan çıkan diğer bir sonuç da, öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun (%75,9) öğrenim hayatı boyunca etik eğitimi almadığını belirtmeleri olmuştur. Ankete katılan ve öğrenim hayatı boyunca etik eğitimi aldığını belirten öğretmen adaylarının yalnızca %6.5'i (10 kişi) söz konusu bu etik eğitimi üniversitede, aldığını belirtmişlerdir ki, bu oran da oldukça düşüktür. Oysa mesleğe ilişkin temel bilgilerin verildiği bir kurum olarak üniversitelerin, etik eğitime ilişkin gereken önemi vermeleri gerekmektedir. Kaldı ki, mesleğe başlayacak olan kişilere, alanıyla ilgili doğru-yanlış ölçütlerinin kazandırılmasında üniversite ortamının büyük etkisi olduğu muhakkaktır. Nitekim, araştırmada öğretmen adaylarına yöneltilen "genel veya mesleğinizin etik ilkeleri ile ilgili üniversitede bir ders almak ister misiniz?" sorusuna öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun (%85,1) "evet" cevabını vermişlerdir ki bu sonuç, konunun ilgili birimlerce dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Ankete katılan öğretmen adayları, öğretmenleri etik dışı davranışa iten-itebilecek faktörlerin büyük bir bölümünü, etik dışı davranış itmede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle “yasal düzenlemelerin eksikliği”, “etik dışı davranışlar sergileyen meslektaşların fazla yaptırım görmemesi”, “eğitim sistemine ilişkin en üst düzeyde (MEB) yapılan düzenlemelerin etik konularını fazla kapsamaması (dikkate almaması)”, “öğretmenin içinde yaşadığı toplumun etik yapısının giderek bozulması”, “öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında meslek etiği ile ilgili yeteri derecede eğitimin verilmeyişi” gibi faktörlerin aritmetik ortalamalarından da anlaşılacağı üzere, öğretmen adayları, öğretmenleri etik dışı davranışa motive etmede daha çok etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu faktörlere dikkat edilecek olunursa, genelde birey olarak öğretmen davranışından ziyade konuya ilişkin toplumsal, örgütsel ve yönetsel sorunlar olduğu göze çarpmaktadır.

Etik kapsamında tartışılması gereken konuların başında şüphesiz ki kişilerin, neden etik olarak algıladıkları davranışları uyguladıklarıdır. Bu çalışma kapsamında ele alınan davranışlar çok büyük bir oranla katılımcılar tarafından etik dışı olarak algılanmıştır. Bu sonuçlar gelecekte öğretmenlik mesleğini icra edecek kişiler ve onların yetiştireceği öğrencileri açısından gelişime yönelik olarak önemli ölçüde olumlu gelişme olarak kabul edilmekle birlikte, öğretmen adaylarının etik dışı olarak algıladıkları söz konusu davranışların, uygulanıp uygulanmadığının tespitine ve bu konuda yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKARSU, Bedia. (1984). **Felsefe Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Savaş Yayınları.
- AKDOĞAN, Habip. (2003). *Meslek Etiğinin Kamuoyunu Aydınlatmadaki Önemine Muhasebe Meslek Mensuplarının Yaklaşımları ve Çorum İlinde Uygulanan Bir Anket Çalışması*, **I.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Bildirileri**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İşletmecilik Meslek Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 17-19 Eylül: 308-320.
- ALKAN, Cevat ve HACIOĞLU F. (1997). **Öğretmenlik Uygulamaları**, Ankara: Alkım Yayınevi.
- ARAS, G. (2001). **İş Etiği: Eski Sorunlar Yeni Yaklaşımlar**, Ekonomik Forumu, İstanbul.
- ARSLAN, Mahmut. (2001). **İş ve Meslek Ahlakı**, Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- AYDIN, İ. P. (2002), *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*. 3.Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- BOLAT, Oya İ. (2006). *İş Etiği Olgusu Üzerine Ayrıntılı Bir Kavramsal Değerlendirme: İş Etiği ve Verimlilik İlişkisi*, **Verimlilik Dergisi**. Sayı:2006/2: 9-28.
- BRICLEY, James A., Ciford W. SMITH , Jerold ZIMMERMAN (2002): *Business Ethics and Organizational Architecture*, **Journal of Banking and Finance** (269): 1821- 1835.
- CEVİZCİ, Ahmet. (2002). **Etiğe Giriş**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- DALY, S.P. ve MATTILA, M.M. (2000). *Darwin And Ethics: Using Natural Selection To Understand Ethical Business And Organizational Behavior*, **EJBO: Journal of Business and Organization Ethics**, 5(1), <http://www.ejbo.jyu.fi/ejbo/articles/daly.html>. (Erişim: 28.06.2005).

- DE GEORGE, R. T. (1999). **Business Ethics**, 5th.ed. New Jersey: Prentice Hall.
- EI, Sue ve BOWEN A. (2002). *College Student's Perceptions of Student-Instructor Relationship*, **Ethics&Behavior**, 12(2):177-190.
- ENGLE J. T. ve SMITH J.L. (1990). *The Ethical Standards of Accounting Academics*, **Issues in Accounting Education** 5(1): 7-29
- FERREL, O.C., GRESHAM, Larry G ve FRAEDRICH, John. (1989). *A Synthesis of Decision Models for Marketing*, **Journal of Macromarketing**, Vol:9, No: 2:55-65
- GREENBERG, J., BARON, R.A. (2000). **Behaviour in Organizations**, Prentice Hall, Inc., New Jersey.
- GÜNDÜZ, Hasan B. (2003). "Bir Meslek Olarak Öğretmenlik" (İçinde; **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**), Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- HATCHER, Tim (2004) *Environmental Ethics As An Alternative For Evaluation Theory In For Profit Business Context Evaluation And Program Planning*, 27, 357-363 .
- HITT, W. D. (1990), **Ethics And Leadership: Putting Theory Into Practice**. Columbus: Battelle Press.
- JONES, T. M. (1991). *Ethical Decision Making By Individuals in Organizations: An Issue-Contingent Model*, **The Academy of Management Review**, 16 (2), 366-395.
- KARSLI, M. D. (2003), "Öğretmenliğin Temel Kavramları", (İçinde; Öğretmenlik Mesleğine Giriş), Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- LAMBERTON, L.H. ve MINOR, L. (1995). **Human Relations: Strategies For Success**. Chicago: Irwin Mirror Press.
- LUTHAR H.K., DiBattista R.A. ve Gautschi T. (1997). *Perception of What the Ethical Climate is and What it Should be: The Role of Gender , Academic Status, and Ethical Education*. **Journal of Business Ethics**, 16: 205-217.
- MARŞAP, Beyhan. (1996). *Muhasebe Mesleği, Fonksiyonları ve Meslek Mensuplarının Nitelikleri*, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:90, Yıl:8, Haziran.
- NEW YORK CITY EDUCATION DEPARTMENT (2005). www.nysed.gov. (Erişim Tarihi: 30.06.2005).
- NEW ZELANDS TEACHER COUNCIL. (2005). <http://www.teacherscouncil.govt.nz/> (Erişim Tarihi 30.06.2005).
- OTLU, Fikret. (1991). *Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Yeri ve Önemi*, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Güz: 125-142.
- PEHLİVAN, İnyet. (1998). *Yönetmel Mesleki Örgütsel Etik*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- SELİMOĞLU, S.K. (1997), *Muhasebe Meslek Ahlakı(Etik) Yaklaşımı, Muhasebe Mesleğinde Yetkiler Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı*, 3. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu-, 30 Nisan – 4 Mayıs 1997, Alanya. (www.ismmmo.org.tr/sempozyumkonu.asp?)
- PIEPER, A. (1999), **Etiğe Giriş** (Çev: V. Atayman), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SHENAS, D.G. (1994). *An Investigation of the Ethical Standarts of Information Systems Academicians*, **Kybernetes**, Vol:23, No:8: 27-46.
- SEKERAN, U. (2003). *Research Methods for Business*. New York: John Wiley.
- SMITH P.L. ve Oakley E.F. (1997). *Gender Related Differences in Ethical and Social Values of Business Students: Implications for Management*. **Journal of Business Ethics**, 16: 37-45.

- SMITH, N.C. (1995), "Marketing Strategies For The Ethics Era", Sloan Management Review, Summer: 85-97.
- TORLAK, Ö. (2001),. **Pazarlama Ahlakı: Sosoyal Sorumluluklar Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışları Analizi**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- TSALIKIS, J. VE FRITZSCHE, D.J. (1989). *Business Ethics: A Literature Review with a Focus On Marketing Ethics*, **Journal of Business Ethics**, 8 (9): 695-743.
- URAL, A. ve İ. KILIÇ. (2005). **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi** (SPSS 12.0 For Windows), Ankara: Detay yayıncılık.
- VELİOĞLU, M. N. (2003). *Pazarlamada Etik(siz) misiniz?*, **I.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Bildirileri**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İşletmecilik Meslek Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 17-19 Eylül: 276-290.
- WILLIAMS, O.F. ve MURPHY, P.E. (1990). *The Ethics of Virtue: A Moral Theory for Marketing*, **Journal of Macromarketing**, 10 (1): 19-30.
- YILDIZ, Fehmi. (2001). *Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Önemi ve Mesleğin Saygınlığını Azaltan Etmenler*, **Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Ocak-Cilt: 1, Sayı:2.